

SCHIMBAREA SISTEMULUI ELECTORAL AL REPUBLICII MOLDOVA: IMPACTUL ASUPRA SISTEMULUI POLITIC MOLDOVENESC

- Intenția de a schimba sistemul electoral a fost anunțată de către mai multe partide politice din Republica Moldova pe parcursul ultimilor 10 ani. Începând cu anul 2012 au fost elaborate și înregistrate mai multe proiecte de lege privind schimbarea sistemului electoral. Toate aceste proiecte de lege presupuneau introducerea circumscripțiilor uninominale, fie în totalitate (sistemul majoritar), fie parțial (sistemul mixt).
- Subiectul schimbării sistemului electoral al Republicii Moldova a fost readus pe agenda publică de către Partidul Democrat din Moldova (PDM), care a venit cu un proiect de lege în acest sens și care a fost pe larg dezbătut în societate în ultimele luni. Cu toate acestea, proiectul de lege privind schimbarea sistemului nu a întrunit consensul necesar în societate pentru adoptarea lui.
- Avizul Comisiei de Veneția nu a recomandat schimbarea sistemului electoral în actualul context politic din Republica Moldova. Totodată, avizul Comisiei de la Veneția s-a referit la multiple lacune tehnice existente în proiectul de lege privind modificarea sistemului electoral.
- Schimbarea sistemului electoral în versiunea actuală a proiectului de lege ar putea cauza serioase perturbații în funcționarea sistemului politic moldovenesc, dar nu neapărat în direcția democratizării lui.

CUPRINS:

Abrevieri	2
Sumar executiv	3
1. Dezbateră teoretică privind sistemele electorale	4
2. Contextul politic al schimbării sistemului electoral	6
3. Oportunitatea schimbării sistemului electoral	8
4. Deficiențele tehnico-juridice ale schimbării sistemului electoral	11
Concluzii și recomandări	17

Despre **Autor:**

Ion
TĂBĂRȚĂ

*este expert al Institutului
pentru Dezvoltare și Inițiative
Sociale (IDIS) „Viitorul” și lector
universitar de aproape 15 ani.*

Ion Tăbărță este licențiat în istorie (Universitatea de Stat din Moldova) și științe politice (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București), magistrul în relații internaționale (Universitatea din București).

Abrevieri

AIE	Alianța pentru Integrare Europeană
CEC	Comisia Electorală Centrală
ONG	Organizație neguvernamentală
PAS	Partidul Acțiune și Solidaritate
PCRM	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
PDA	Platforma „Demnitate și Adevăr”
PDM	Partidul Democrat din Moldova
PL	Partidul Liberal
PLDM	Partidul Liberal Democrat din Moldova
PPEM	Partidului Popular European din Moldova
PSRM	Partidul Socialiștilor din Republica Moldova

Sumar executiv

În luna martie 2017, Partidul Democrat din Moldova (PDM) a înregistrat un proiect de lege privind schimbarea sistemului electoral – din proporțional pe o singură circumscripție națională în unul majoritar pe circumscripții uninominale. Argumentul principal adus de partidul de guvernământ în favoarea schimbării sistemului electoral a fost nevoia de a responsabiliza deputatul. Prin introducerea circumscripțiilor uninominale deputații vor fi legați de un anumit teritoriu, ceea ce îi va responsabiliza, în opinia autorilor acestei inițiative legislative. În cazul în care legiuitorul nu și-ar fi exercitat mandatul în conformitate cu interesele celor care l-au ales, proiectul de lege prevedea revocarea deputatului ales.

Intenția PDM de a schimba sistemul electoral în privința alegerilor parlamentare a provocat dezbateri aprinse interne atât în rândul clasei politice cât și a societății civile. Principala critică adusă intenției PDM de a schimba sistemul se referă la faptul că proiectul de lege nu rezolvă actualele probleme existente în procesele politice din Republica Moldova, ci, mai degrabă, prin modificarea sistemului electoral, se urmărește menținerea la putere a actualului partid de guvernare.

Subiectul modificării sistemului electoral a devenit cel mai dezbătut subiect politic din societate. Autorii inițiativei de modificare a sistemului electoral au declarat că vor ține cont de toate recomandările Comisiei de la Veneția din avizul din martie 2014 – va fi adoptat cel puțin un an până la următorul scrutin electoral, proiectul de lege va fi supus dezbaterilor publice și se va asigura un consens larg în societate.

Pentru a convinge opinia publică, atât internă, cât și cea externă (în mod special) că sunt luate în calcul recomandările Comisiei de la Veneția, autorii proiectului de lege au organizat mai multe dezbateri publice în parlament cu societate civilă privind inițiativa legislativă a PDM și au lansat o puternică campanie mediatică de susținere a așa-numitului vot uninominal, fiind colectate în masă semnături de la cetățeni.

Oponenții schimbării sistemului electoral au criticat procesul, și anume că dezbaterile publice sunt mimate și nu se referă la esența subiectului, la colectarea semnăturilor de la cetățeni este folosită la maximum resursa administrativă, iar prin campania publică de susținere a votului uninominal oamenii sunt manipulați. Aproximativ la distanța de o lună și jumate de la lansarea inițiativei PDM, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) a venit cu „o contrapropunere” legislativă de schimbare a sistemului electoral – din proporțional în mixt.

La 5 mai 2017, în parlamentul Republicii Moldova ambele proiecte de lege privind schimbarea sistemului electoral înregistrate – a PDM și PSRM – au fost votate în prima lectură. Tot atunci, s-a hotărât, cu 74 de voturi, ca cele două proiecte de lege să fie comasate în unul singur, la baza compromisului fiind proiectul privind sistemul electoral mixt propus de socialiști. Votul celor 74 de deputați din parlament a fost prezentat de către susținătorii schimbării sistemului electoral în calitate de consens politic larg. Totuși, cei 74 de votanți din legislativ au declarat că proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral va fi votat în cea de a doua lectură după avizul din iunie a Comisiei de la Veneția.

La 19 iunie 2017, în avizul său, Comisia de la Veneția a concluzionat că, în actualele condiții interne, schimbarea sistemului electoral nu este recomandabilă pentru Republica Moldova. Promotorii inițiativei de schimbare a sistemului electoral au declarat că vor ține cont de recomandările tehnico-juridice ale Comisiei de la Veneția, dar decizia finală de schimbare a sistemului electoral ține de dreptul suveran al statului.

1. Dezbaterea teoretică privind sistemele electorale

În cadrul sistemului politic sistemul electoral are funcția să ofere cetățenilor posibilitatea de a fie reprezentanți în instituțiile puterii. Sistemele electorale propun două modalități reprezentative de bază: ideologică și teritorială.

Până la apariția partidelor politice, alegerile se desfășurau după principiul reprezentării teritoriale – reprezentanții comunităților locale erau aleși să apere interesele cetățenilor din teritoriu la vârful puterii. Apariția partidelor politice a însemnat instituționalizarea acestora în grupuri politice în funcție de prioritățile și preferințele ideologice.

Este foarte importantă și relația dintre sistemele electorale și sistemele de partide. Maurice Duverger a fost primul care a analizat această relație, stabilind următoarele trei „legi”:¹

1. reprezentarea proporțională tinde către un sistem de partide multiple, rigide, independente și stabile;
2. scrutinul majoritar cu două tururi tinde către un sistem de partide multiple, suple, dependente și relativ stabile (pentru toate cazurile);
3. scrutinul majoritar cu tur unic tinde spre un sistem dualist, cu alternanța la putere a marilor partide independente.

Arend Lijphart a utilizat metoda comparată în a analiza factorii de influență ai sistemelor electorale asupra sistemelor de partide în 36 de țări.² Lijphart consideră că în țările europene (multiconfesionale, cu clivaje sociale și sistem multipartid) sistemele proporționale au cauzat emergența unui sistem democratic cu o mai largă implicare a diferitelor grupuri sociale, pe care l-a denumit *democrație consociativă*. Totodată, Lijphart vorbește și de un model anglo-saxon, pe care îl denuțește *modelul Westminster*, care include un sistem cu două partide, scrutin majoritar uninominal și cabinete monoculare. Prin aceasta, Lijphart ne vorbește că sistemul de partide și sistemul electoral al unei țări derivă și din cultura ei politică.

Sistemul electoral mixt este o combinație hibridă a celor două forme clasice de sistem electoral: cel majoritar pe circumscripții uninominale și cel proporțional pe liste de partid. De regulă, sistemul electoral mixt este funcțional în democrațiile solide și de mari dimensiuni.

Reieșind din această clasificare, tabelului alăturat relevă faptul că în țările Uniunii Europene predomină sistemele electorale proporționale. Sisteme electorale majoritare folosesc doar două țări – Marea Britanie și Franța. Sistemul electoral mixt este utilizat, de asemenea, în două state – Ungaria și Lituania.

Trebuie de remarcat că există mai multe clasificări ale sistemelor electorale. Fiecare autor folosește propria lui metodologie de clasificare, iar în literatura de specialitate se pot găsi mai multe tipologii de sisteme. Spre exemplu, în cazul Germaniei această clasificare este relativă. Dacă e să ne referim doar la membrii Bundestagului, aceștia se aleg mai degrabă după un mod de scrutin mixt. O parte (299) sunt aleși în circumscripții uninominale, prin vot majoritar cu un singur tur, iar cealaltă parte (321) se aleg prin vot proporțional, în cadrul circumscripțiilor plurinominale care corespund hotarelor landurilor.

Ceea ce trebuie remarcat este că nu există aproape deloc două sisteme electorale identice. Fiecare caz este privit în particular. Putem evidenția doar anumite trăsături comune ale sistemelor electorale practicate de diferite țări.

În alegerea unui sistem electoral de către un stat un rol foarte important îl au tradițiile istorice și caracteristicile societal-valorice ale statului respectiv. Spre exemplu, într-o țară cu un popor fragmentat social și inconciliabil în problemele fundamentale ale conviețuirii (geo)politice, scrutinul majoritar ar avea deseori efecte negative, pentru că alternanța la putere nu s-ar putea produce din pricina anchilozării fronturilor, iar minoritățile mari ar rămâne nereprezentate. Efectul ar putea fi o radicalizare și polarizare a societății.

¹ Maurice Duverger (coord.) *L'influence des systemes électoraux sur la vie politique*, Armand Colin : Paris, 1950, pp.12-13.

² Arend Lijphart *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Polirom: Iași, 2000, pp.141-164.

TABELUL NR.1. Sistemele electorale din țările Uniunii Europene

Țară	Tipul de sistem electoral după tipul de reprezentare (pentru țările cu parlamente bicamerale se are în vedere camera inferioară)								
	Majoritar		Proporțional					Prin compensare, cu selecție personalizată	Mixt
	Cu un singur tur	Cu două tururi	Cu listă blocată	Cu listă neblocată		Cu vot unic transferabil			
				Închisă și vot preferențial opțional	Deschisă				
				Cu vot preferențial obligatoriu	Cu vot multiplu				
Austria				X					
Belgia				X					
Bulgaria			X						
Cehia				X					
Cipru				X					
Croația			X						
Danemarca				X					
Estonia					X				
Finlanda					X				
Franța		X							
Germania							X		
Grecia					X				
Irlanda							X		
Italia			X						
Letonia				X					
Lituania								X	
Luxemburg						X			
Malta							X		
Marea Britanie	X								
Olanda				X					
Polonia					X				
Portugalia			X						
România			X						
Slovacia				X					
Slovenia					X				
Spania			X						
Suedia				X					
Ungaria								X	

Sursa: 25+2 modele electorale. I. Sisteme electorale. (Coord. Adrian Sorescu). – București 2006, p.12

2. Contextul politic al schimbării sistemului electoral în Republica Moldova

Schimbarea sistemului electoral pentru alegerile parlamentare a fost o idee la care partidele politice din RM au apelat, în special, în scopuri populiste. Principalul argument invocat este că trecerea de la un sistem proporțional la un sistem uninominal sau, cel puțin mixt, ar însemna o apropiere a deputatului de cetățean și, astfel, o responsabilizare a acestuia. De regulă, partidele susțineau schimbarea sistemului electoral pentru alegerile parlamentare în perioada legată de instituirea lor, fiind o parte a campaniei de promovare a formațiunii politice în campanii electorale, din aceleași motive populiste, și/sau drept reacție a unor situații politice. Însă, promovarea unei inițiative de modificare a sistemului electoral de către un partid al puterii poate fi interpretată că vine să sprijine menținerea acestui partid la putere.

Din februarie 2012 până în prezent, în parlamentul Republicii Moldova au fost înregistrate cinci proiecte de lege privind schimbarea sistemului electoral (nr.408 din 27.02.2012, nr.163 din 16.04.2013, nr.60 din 14.03.2017, nr.123 din 19.04.2017 și comasat).

Primele două proiecte au fost elaborate în contextul rivalității putere-opoziție (Alianța pentru Integrare Europeană (AIE) – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM)) și a disputelor în sânul alianței de guvernare de atunci (PDM-Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM)-Partidul Liberal (PL)). Proiectul de lege nr.408 din 27.02.2012, înregistrat la inițiativa prim-vicepreședintelui PDM, Vladimir Plahotniuc, a fost blocat încă în faza incipientă. La acel moment, PDM nu a avut pârghiile necesare de a-l impune concurenților politici, dar și de a-l lansa pentru dezbateri largi în societate.

Proiectul de lege nr.163 din 16.04.2013 are o conexiune strânsă cu criza politică din prima jumătate a anului. Un incident nefericit în timpul unei vânători în rezervația științifică „Pădurea Domnească” de la sfârșitul anului 2012, la care a participat și procurorul general, Valeriu Zubco, a provocat o imensă criză politică internă. Criza a fost legată de conflictul

politic dintre principalele partide de la guvernare de atunci – PLDM și PDM.

După căderea guvernului Filat 2, invocându-se continuitatea parcursului european al Republicii Moldova, PLDM și PDM au purces la renegocierea formării unui nou guvern. În timpul negocierilor, cele două partide au convenit ca până la formarea guvernului să voteze în parlament mai multe legi.³ Printre aceste legi, votate la pachet, a fost și cea referitoare la schimbarea sistemului electoral. Proiectul de lege propus de PDM a trecut rapid prin parlament, acesta devenind lege în trei zile (Legea nr.94 din 19 aprilie 2013⁴). În spațiul public se vehicula că inițiativa schimbării sistemului electoral a fost cauzată de faptul că, în condițiile păstrării sistemului proporțional, PDM risca să nu intre în parlament, iar fostul premier Filat a acceptat această condiție a democraților pentru a-și asigura un nou mandat la șefia cabinetului de miniștri.⁵

La doar trei zile de la schimbarea Codului electoral, la 22 aprilie 2013, Curtea Constituțională a decis că un premier demis pentru suspiciuni de corupție (motivul invocat în moțiunea de cenzură depusă asupra activității guvernului Filat 2) nu poate candida pentru un nou mandat, astfel blocându-i accesul lui Filat la revenirea în funcția de prim-ministru al guvernului.⁶ Drept răspuns, PLDM a format în parlamentul Republicii Moldova o coaliție ad-hoc cu PCRM, abrogând legile adoptate cu puțin timp în urmă împreună cu PDM, inclusiv cea a schimbării sistemului electoral.⁷

La 25 aprilie 2013, parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.97 privind constituirea unei Comisii speciale pentru examinarea impactului Legii nr.94 din 19 aprilie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Comisia a fost formată din 7 membri: Tudor Deliu (PLDM) – președinte, Artur Reșetnicov (PCRM) – secretar, Vasili Șova (PCRM), Grigore Petrenco (PCRM), Maria Ciobanu (PLDM), Andrian Candu (PDM) și Ana Guțu (PL).⁸

³ Împăcare între PLDM și PL2, 18 aprilie 2013. / <http://unimedia.info/stiri/Impacare-intre-pldm-si-pd-59686.html>

⁴ Legea nr.94 din 19 aprilie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. / <http://lex.justice.md/md/347506/>

⁵ Despre substanța și graba cu care s-a votat trecerea la sistemul electoral mixt în Moldova, 19 aprilie 2013. / <http://www.europalibera.org/a/24962886.html>

⁶ Menținerea în funcție a Prim-ministrului unui Guvern demis pentru motive de corupție este neconstituțională. / <http://www.constcourt.md/lib-view.php?l=ro&id=428&idc=7>

⁷ Totul despre votul de astăzi al deputaților PLDM și PCRM, 3 mai 2013. / <http://unimedia.info/stiri/video-totul-despre-votul-de-astazi-al-deputa-tilor-pldm-si-pcrm-60333.html>

⁸ Hotărâre privind constituirea unei comisii speciale pentru examinarea impactului Legii nr. 94 din 19 aprilie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, 25 aprilie 2013, Nr.97. /

La 3 mai 2015, în urma investigației făcute, Comisia specială pentru examinarea impactului Legii nr.94 din 19 aprilie 2013 a recomandat: „*Tinând cont de opiniile exprimate în cadrul discuțiilor publice, dar și reieșind din concluziile raportului, Comisia specială recomandă plenului parlamentului Republicii Moldova abrogarea Legii nr.94 din 19 aprilie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative*”.⁹ Tot în aceeași zi, pe 3 mai 2013, coaliția contextuală – PCRM-PLDM – a adoptat o nouă lege prin care s-a revenit la sistemul electoral proporțional.

La finele anului 2013, PDM s-a adresat către Comisia de la Veneția pentru a expertiza proiectului de lege privind sistemul electoral mixt pe care l-a elaborat în luna aprilie a aceluiași an.¹⁰

În avizul Comisiei de la Veneția din 24 martie 2014, se spune că „*decizia de a schimba sistemul electoral este dreptul suveran al unui stat dar schimbarea modului de vot de la sistemul electoral proporțional la cel mixt într-un an electoral, cu alegeri parlamentare, prezintă semne de îngrijorare*”. Comisia consideră următoarele:¹¹

- o asemenea schimbare nu este binevenită într-o asemenea circumstanță, iar modificarea sistemului electoral în sine necesită timp pentru a se evita manipularea cetățenilor sau tentativa de manipulare;
- o asemenea schimbare ar putea avea efecte negative la nivel local unde candidații ar putea avea legături sau ar putea fi influențați de oameni de afaceri locali sau alți actori care urmăresc interesul personal și de grup;
- în problema reprezentării Transnistriei și a cetățenilor de peste hotare nu a fost abordată o soluție convingătoare.

În final, Comisia de Veneția vine cu recomandarea pentru autoritățile Republicii Moldova de a se conduce de standardele internaționale în domeniu înainte de a modifica legislația electorală în vigoa-

re. Totodată, au fost scoase în evidență de către Comisia de la Veneția mai multe lacune legislative referitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale.

La 6 martie 2017, după trei ani de la avizul Comisiei de la Veneția din martie 2014, președintele PDM, Vladimir Plahotniuc, a anunțat despre revenirea la inițiativa de a schimba sistemul electoral. El a anunțat despre intenția de a institui sistemul electoral majoritar pe circumscripții uninominale.¹² Argumentele aduse de liderul PDM pentru introducerea votului uninominal au fost următoarele:

- votul uninominal permite ca oamenii să-și aleagă direct deputații pe care îi cunosc, așa cum își aleg ei primarii, dar nu pe liste de partid cum se produce acum;
- votul uninominal permite ca oamenii să poată să retragă înainte de termen mandatul deputaților care nu-și fac datoria și să aleagă imediat pe alții în locul lor;
- votul uninominal permite ca cetățenii din diasporă să-și voteze deputații din rândurile lor, deci diaspora să poată avea deputații săi în parlamentul viitor.

La 14 martie 2017, Biroul Permanent al parlamentului Republicii Moldova a înregistrat cu nr.60 *proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative*.¹³ Pentru a susține promovarea acestei inițiative legislative politice, PDM a lansat o puternică campanie mediatică și a purces la colectarea semnăturilor de la cetățeni pentru susținerea votului uninominal.¹⁴

În afară de PDM, alte partide politice influente în societate nu au susținut inițiativa PDM de a trece la votul uninominal. PSRM, în frunte cu șeful statului, Igor Dodon, a venit cu „contrapropunerea” de a se merge pe formula sistemului electoral mixt.¹⁵ La 19 aprilie 2017, fracțiunea parlamentară a PSRM a înregistrat proiectul de lege nr.123 privind schimbarea sistemului electoral în unul mixt.¹⁶ Socialiștii

⁹ Comisii speciale pentru examinarea impactului Legii nr.94 din 19 aprilie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Raport. Chișinău, aprilie 2013. /

¹⁰ Draft Law Amending the Electoral Legislation of the Republic of Moldova. Opinion 749 /2013, CDL-REF(2014)001. Strasbourg, 13 January 2014. / <https://rm.coe.int/1680655062>

¹¹ Joint opinion on the draft Law amending the electoral legislation of the Republic of Moldova. Opinion No.749/2014, CDL-AD(2014)003. Strasbourg, Warsaw, 24 March 2014. / <https://rm.coe.int/168064c747>

¹² Briefing organizat de conducerea Partidului Democrat din Moldova, 6 martie 2017. / <https://www.privesc.eu/arihiva/74798/Briefing-organizat-de-conducerea-Partidului-Democrat-din-Moldova>

¹³ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Proiect. / <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3653/language/ro-RO/Default.aspx>

¹⁴ Votul tău, deputatul tău. / <http://www.votuninominal.md/ro/start/>

¹⁵ Dodon împotriva reformării sistemului electoral: Propun reducerea numărului de deputați, implicarea cetățenilor din Transnistria și din diaspora, 6 martie 2017. / http://www.realitatea.md/dodon-impotriva-reformarii-sistemului-electoral--propun-reducerea-numarului-de-deputati--implicarea-cetatenilor-din-transnistria-si-din-diaspora_53465.html

¹⁶ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Proiect. / <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3723/language/ro-RO/Default.aspx>

și-au argumentat decizia cu faptul că în așa mod ei vor zădărnici introducerea sistemului uninominal de către PDM.¹⁷

Partidele proeuropene de opoziție- Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), Platforma „Demnitate și Adevăr” (PDA) și PLDM - s-au pronunțat în termeni duri împotriva inițiativei legislative a PDM, aducând critici proiectului de lege al democrațiilor.¹⁸ PL, partenerul de guvernare al PDM, de asemenea, s-a pronunțat împotriva proiectului de lege al PDM. Principalul argument al liberalilor împotriva acestei inițiative ține de imposibilitatea de a asigura votarea pe circumscripții uninominale în regiunea din stânga Nistrului.¹⁹ Partidele de stânga – PCRM și Partidul Nostru – s-au pronunțat și ele împotriva schimbării sistemului electoral.

Împotriva votului uninominal s-au pronunțat mai multe organizații ale societăților civile. Într-un apel public, ele au venit cu solicitarea către autorități de a se înlătura deficiențele existente în legislația electorală la moment, și doar după să se treacă la discuții privind modificarea sistemului electoral.²⁰

La 5 mai 2017, pe agenda suplimentară a ședinței parlamentului au fost introduse, pentru a fi votate în lectura întâi, cele două proiecte de lege (nr.60, propus de PDM din și nr.123, propus de PSRM) privind schimbarea sistemului electoral. Ambele proiecte de lege au fost votate în prima lectură (52 de voturi proiectul nr.60 și 72 de voturi proiectul nr.123) și s-a decis (cu 74 de voturi date de fracțiunile PDM, PSRM și grupul parlamentar al Partidului Popular European din Moldova (PPEM)) comasarea acestora, proiectul PSRM privind sistemul mixt stând la bază.²¹ Reprezentanții societății civile au semnalizat că votul din 5 mai 2017 din parlament al celor două proiecte privind schimbarea sistemului electoral s-a produs cu grave încălcări ale normei procedurale (proiectele nu figurau pe agenda parlamentului publicată cu o zi înainte (4 mai), proiectele nu erau însoțite de avizele guvernului și avizele comisiilor parlamentare).²²

După votul în parlament în prima lectură, atât PDM, cât și PSRM au declarat că proiectul de lege privind modificarea sistemului electoral va fi adoptat în lectura a doua după expertiza Comisiei de la Veneția și că se va ține cont de recomandările formulate de către Comisia de la Veneția.

3. Oportunitatea schimbării sistemului electoral

În esență, proiectul de lege nr.60 din 14.03. 2017 repetă proiectul de lege nr.408 din 27.02.2012. Dar spre deosebire de cel din 2012, la unele aspecte, cel din 2017 este mai detaliat. În *Nota informativă* a proiectului de lege nr.60 din 14.03.2017 unele pasaje sunt preluate integral și identic din textul proiectului de lege nr.408 din 27.02.2012 (dar și din *expunere de motive* a proiectului de lege nr.163 din 16.04.2013). Argumentele invocate în avantajul sistemului electoral sunt, practic, aceleași ca și anul 2012. În plus, se vine cu argumentul că în urma aplicării noului sistem electoral, în parlament vor fi reprezentate și minoritățile etnice și, în mod speci-

al, este descrisă pe larg procedura de revocare a mandatului de deputat.

Schimbarea legislativă prin proiectul nr.60 din 14.03.2017, ca și în cazul proiectului de lege nr.408 din 27.02.2012, vizează, în mod special, Titlul III (Alegeri parlamentare) al Codului electoral. Noutatea majoră a proiectului de lege din martie 2017 față de cel din februarie 2012 o reprezintă art.94¹ (Revocarea (ridicarea mandatului) deputatului).

Această prevedere a proiectului de lege a provocat mai multe controverse în spațiul public. Autorii pro-

¹⁷ PSRM susține inițiativa lui Dodon. Proiectul de lege privind sistemul de vot mixt va fi înregistrat astăzi în Parlament, 19 aprilie 2017. / <http://unimedia.info/stiri/psrm-sustine-initiativa-lui-dodon--proiectul-de-lege-privind-sistemul-de-vot-mixt-va-fi-inregistrat-astazi-in-parlament-131695.html>

¹⁸ (video) Liderii PAS, PLDM, PPPDA, despre votul uninominal: Proiectul de lege inițiat de PD reprezintă un balon de săpun, 16 martie 2017. / <http://unimedia.info/stiri/live-liderii-pas--pldm--pppda--sustin-o-conferinta-de-presa-129729.html>

¹⁹ PL nu va susține inițiativa votului uninominal. Ghimpu: Ne vom trezi cu deputați de genul Ilan Șor, 6 martie 2017. / <http://agora.md/stiri/29059/pl-nu-va-sustine-initiativa-votului-uninominal--ghimpu-ne-vom-trezi-cu-deputati-de-genul-ilan-shor>

²⁰ Pavel Postic Mai întâi de toate, trebuie eliminate deficiențele fundamentale, 7 martie 2017. / <http://ipn.md/ro/arhiva/82574>

²¹ Parlamentul a aprobat în prima lectură și proiectul de lege privind sistemul electoral mixt. Ce urmează, 5 mai 2017. / http://www.publika.md/parlamentul-a-aprobat-in-prima-lectura-si-proiectul-de-lege-privind-sistemul-electoral-mixt-ce-urmeaza_2968054.html

²² Declarație. Majoritatea parlamentară modifică sistemul electoral cu încălcarea legii și a regulilor elementare de bun simț, subminând democrația, 5 mai 2017. / <http://www.crijm.org/wp-content/uploads/2017/05/2017-05-05-Declaratie-OSC-pr-60-si-123-final2.pdf>

iectului de lege au folosit procedura de revocare a deputatului în masiva campanie de promovare a votului uninominal,²³ în calitate de modalitate principală de responsabilizare și reformare a clasei politice moldovenești. Contestatarii proiectului privind votul uninominal au ridicat semne de întrebare privind constituționalitatea acestei prevederi reieșind din faptul că în conformitate cu art.68 al *Constituției*²⁴, mandatul deputatului este reprezentativ: (1) *În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului.* (2) *Orice mandat imperativ este nul.*

Criticii introducerii sistemului electoral majoritar pe circumscripții uninominale au scos în evidență mai multe deficiențe ale acestui tip de sistem electoral:

- denaturează reprezentativitatea parlamentului (ideologică, gender, reprezentarea etnică selectivă);
- avantajează partidele de la guvernare „cu mulți bani”, ceea ce va conduce la slăbirea sistemului de partide;
- partidele de la guvernare vor avea pârgul suplimentare pentru a pune presiune asupra oricărui candidat neconvenabil lor;
- guvernarea va putea „desena” circumscripțiile electorale după bunul său plac, astfel încât să-și mărească șansele de a învinge;
- prevederi neclare privind votul cetățenilor din regiunea transnistreană;
- vocea diasporei va fi anihilată;
- experiența statele vecine sau apropiate Republicii Moldova (România, Ucraina, Georgia) au avut experiențe nereușite cu sistemul uninominal.

La sfârșitul lunii martie, PDM a anunțat că a colectat peste 500 de mii (în total, au fost anunțate 850 de mii) de semnături pentru schimbarea Codului electoral și implementarea votului uninominal, iar în parlament au demarat dezbaterile publice pe marginea proiectului votului uninominal. În plus, au fost publicate mai multe sondaje în care cetățenii susțineau introducerea votului uninominal. Cu toa-

te acestea, la 5 mai 2017, în parlamentul Republicii Moldova, deputații fracțiunii parlamentare PDM, au renunțat relativ ușor la introducerea sistemului electoral majoritar pe circumscripții uninominale în favoarea sistemului electoral mixt propus de fracțiunea parlamentară a PSRM.

În *Nota informativă* a proiectului de lege nr.123 din 19.04.2017 sunt aduse următoarele argumente pentru a schimba sistemul electoral:²⁵

- va păstra sistemul de partide al Republicii Moldova;
- va întări legătura cetățenilor cu reprezentanții săi;
- va diversifica liderii politici;
- va asigura reprezentarea echitabilă a tuturor cetățenilor în parlament, inclusiv a celor din Transnistria și din afara Republicii Moldova.

La dezbaterile din parlament organizate la 25 mai 2017, Raisa Apolschi, președinta Comisiei parlamentare juridice, numiri și imunități, aduce următoarele argumente în susținerea sistemului electoral mixt:²⁶

- susținere în masă de către populație;
- reprezentativitate politică consolidată;
- diaspora Republicii Moldova reprezentativă;
- reprezentarea populației din regiunea transnistreană;
- democrație eficientă.

La 19 iunie 2017, în avizul²⁷ referitor la schimbarea sistemului electoral, Comisia de la Veneția a venit cu o opinie referitoare la inițiativa privind modificarea sistemului electoral. În aviz se spune că în contextul actual din Republica Moldova, reforma propusă ar putea avea un efect negativ la nivel de circumscripție, acolo unde candidații independenți majoritari pot dobândi legături cu sau fi influențați de oameni de afaceri sau alți actori care își urmăresc propriile interese.

²³ Votul tău, deputatul tău. / <http://www.votuninominal.md/ro/start/>

²⁴ Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994. / http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx#Articolul_70

²⁵ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Proiect. / <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3723/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁶ Dezbateri publice pentru modificarea sistemului electoral 25.05.2017. / <http://parlament.md/Actualitate/Modificareasistemuluelectorale/tabid/254/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁷ Republic of Moldova. Joint Opinion on the Draft Laws on Amending and Completing Certain Legislative Acts (Electoral System for the Election of the Parliament). Venice Commission Opinion No. 884/2017. ODIHR Opinion-Nr.: ELE-MDA/308/2017, CDL-AD (2017)012, Strasbourg / Warsaw, 19 June 2017. / [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)012-e)

Comisia de la Veneția a acordat o foarte mare importanță consensului intern privind schimbarea sistemului electoral. În rezumatul avizului Comisiei de la Veneția se explică că o reformă electorală de succes are la bază cel puțin trei elemente:

- 1) legislație clară și cuprinzătoare care corespunde standardelor internaționale și respectă recomandările anterioare;
- 2) adoptarea legislației prin consens larg după consultări publice extinse cu toate părțile interesate relevante;
- 3) angajamentul politic de a aplica în totalitate legislația electorală cu bună credință.

La dezbaterile din parlament din 25 mai 2017, Raisa Apolschi a afirmat că reforma sistemului electoral a întrunit un larg consens național, aducând următoarele argumente:²⁸

- 1) În parlamentul Republicii Moldova, proiectul de lege combinat a întrunit un vot larg de 74 de mandate;
- 2) Sondajele demonstrează că cetățenii își doresc schimbarea sistemului electoral;
- 3) S-au colectat peste 850 de mii de semnături în susținerea schimbării sistemului electoral.

În realitate, proiectul de schimbare nu a fost votat de mai multe fracțiuni parlamentare (PL, PLDM și PCRM) și nu a fost susținut de forțe extraparlamentare cu o pondere semnificativă în preferințele electoratului. O bună parte din ONG-urile reprezentative din societate s-au pronunțat, de asemenea, împotriva modificării sistemului electoral privind alegerile parlamentare. PDM nu a reușit să convingă aceste formațiuni politice și organizații guvernamentale despre necesitatea și oportunitatea schimbării sistemului electoral. Democrații au în-

cercat să minimizeze printr-o campanie mediatică rolul acestora în societate, discreditându-le în spațiul public prin etichetări de genul „opoziția pe facebook” și ONG-uri „afiliate politic”.²⁹

În avizul său, Comisia de la Veneția reamintește că orice modificare de mare amploare a legislației electorale necesită dezbateri și consultări publice minuțioase. Discuțiile publice trebuie să cuprindă partidele politice reprezentate în parlament și actorii relevanți din afara parlamentului și societatea civilă pentru a obține un consens larg de susținere a inițiativei. Mai mult decât atât, toate părțile implicate trebuie să se ghideze de interesele alegătorilor și să evite orice suspiciune că acest proiect ar favoriza vreun partid politic.

Comisia mai specifică că consensul nu ar trebui să fie obținut doar în privința schimbării sistemului electoral, dar și a sistemului care trebuie să fie ales. Dezbaterile organizate de PDM s-au axat doar pe avantajele amendamentelor propuse. Prin urmare, nu se poate spune că reforma sistemului electoral, dacă va fi realizată, va avea la bază un consens larg după consultări publice extinse cu părțile interesate. Procedura de adoptare a proiectului în primă lectură a fost foarte rapidă fără a oferi posibilitatea unor dezbateri semnificative și incluzive.

Comisia de la Veneția a menționat³⁰ faptul că scopurile declarate în nota informativă la proiectul de lege sunt realizabile și prin alte opțiuni, de exemplu, printr-un sistem proporțional cu vot pe circumscripții sau preferențial. Asemenea măsuri ar putea ajuta la apropierea alegătorilor de reprezentanți în sistemul proporțional actual, fără riscurile enumerate mai sus pe care le-ar implica un sistem mixt în contextul politic actual din Republica Moldova, care depășesc cu mult efectele pozitive. Introducerea unui sistem proporțional în baza circumscripțiilor în Republica Moldova a fost sugerată ca o opțiune de către Comisia de la Veneția încă în 2003.

²⁸ Dezbateri publice pentru modificarea sistemului electoral 25.05.2017. / <http://parlament.md/Actualitate/Modificareasistemului electoral/tabid/254/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁹ Plahotniuc despre opoziția de la Chișinău: Cred că le-au mai rămas să compromită doar Facebook-ul, 10 mai 2017. / <http://www.timpul.md/articol/plahotniuc-despre-opozitia-de-la-chiinau-cred-ca-le-au-mai-ramas-sa-compromita-doar-facebook-ul--109143.html>

³⁰ Republic of Moldova. Joint Opinion on the Draft Laws on Amending and Completing Certain Legislative Acts (Electoral System for the Election of the Parliament). Venice Commission Opinion No. 884/2017. ODIHR Opinion-Nr.: ELE-MDA/308/2017, CDL-AD (2017)012, Strasbourg / Warsaw, 19 June 2017. / [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)012-e)

Deficiențele tehnico-juridice ale proiectului de lege privind schimbarea sistemului electoral

Avizul³² Comisiei de la Veneția din 19 iunie 2017 a provocat multe dezbateri în societatea moldovenească. Promotorii și susținătorii proiectului de lege privind schimbarea sistemului electoral au inițiat o campanie publică prin care delimitează suveranitatea statului de a decide asupra sistemului electoral de recomandările tehnico-juridice ale Comisiei de la Veneția. În aviz, Comisia face referință la mai multe deficiențe tehnice ale proiectului de lege privind schimbarea sistemului electoral (pragul înalt electoral, reprezentarea minorităților etnice și a femeilor etc.). În continuare, ne vom referi, la cele mai deficitare aspecte, în opinia noastră, ale proiectului de lege asupra cărora s-a pronunțat Comisia de la Veneția.

Competențele sporite ale Comisiei Electorale Centrale

Comisia de la Veneția consideră că însărcinarea CEC-ului cu responsabilitatea de a delimita circumscripțiile implică un număr de riscuri importante:

- riscul politizării Comisiei Electorale Centrale (CEC);
- riscul împovărării CEC-ului.

Președintele CEC, Alina Rusu, s-a referit la acest aspect, în cel mai explicit mod, la dezbaterile publice privind modificarea sistemului electoral din 5 aprilie 2017, declarând că criteriile și mecanismele de constituire a circumscripțiilor trebuie să fie foarte clar stabilite în lege și să nu fie lăsate pe seama Comisiei Electorale Centrale, deoarece vizează inclusiv aspecte politice.³²

În proiectul de lege este prevăzut că circumscripțiile uninominale sunt constituite de către CEC. Acest mecanism este supus unor riscuri majore. Hotărârile CEC sunt acte administrative supuse controlului de legalitate în procedura de contencios administrativ. Prin urmare, pentru a nu exista riscul zădărnirii întregului proces electoral prin acțiunea

abuzivă în judecată a unui subiect interesat, prin care să se obțină suspendarea ori chiar anularea hotărârii contestate privind delimitarea hotarelor circumscripțiilor electorale, această delimitare ar trebui făcută printr-un act juridic cu un grad de reglementare mai înalt, respectiv, cu o forță juridică superioară. Este recomandabilă reglementarea acestui aspect direct printr-o lege a parlamentului sau, cel puțin, printr-o hotărâre de guvern.

În avizul Comisiei de la Veneția se spune că pentru a asigura echitatea procesului electoral, deciziile Comisiei Electorale Centrale pot fi contestate de orice actor electoral. Aceasta ar include orice decizie individuală privitoare la delimitarea circumscripțiilor și ar putea duce la creștere exponențială a numărului plângerilor și, de asemenea, ar cere mai multe resurse pentru Comisia Electorală Centrală.

Comisia de la Veneția recomandă, în cazul în care responsabilitatea pentru stabilirea circumscripțiilor rămâne în competența CEC-ului, după cum prevede proiectul, ca legea să furnizeze criterii mai detaliate și ca preocupările enunțate mai sus să fie abordate prin prevederi și ajustări corespunzătoare. În mod alternativ, în conformitate cu Codul Bunelor Practici,³³ ar putea să se ia în considerare și instituirea unui organism special independent care să se bucure de încrederea publică și care să traseze și revizuiască hotărârile circumscripțiilor.

³¹ Republic of Moldova. Joint Opinion on the Draft Laws on Amending and Completing Certain Legislative Acts (Electoral System for the Election of the Parliament). Venice Commission Opinion No. 884/2017. ODIHR Opinion-Nr.: ELE-MDA/308/2017, CDL-AD (2017)012, Strasbourg / Warsaw, 19 June 2017. / [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)012-e)

³² Dezbateri publice pentru modificarea sistemului electoral. 05.04.2017. / http://parlament.md/Actualitate/Modificarea_sistemului_electoral/tabid/254/language/ro-RO/Default.aspx

³³ Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicative (Veneția, 18-19 octombrie 2002). / http://cec.md/files/files/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf

Delimitarea circumscripțiilor uninominale

Modificarea sistemului electoral va conduce și la schimbarea criteriului de creare a circumscripțiilor electorale – de la administrativ-teritorial la cel teritorial-demografic. În proiectul de lege comasat referitor la formare circumscripțiilor uninominale este prevăzut următoarele:³⁴

Articolul 74. Circumscripțiile electorale

- (1) Alegerile parlamentare se organizează în baza unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul Republicii Moldova și secțiile de votare peste hotare, precum și în baza a 50 de circumscripții uninominale, inclusiv pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.
- (2) Toate circumscripțiile uninominale se constituie de către Comisia Electorală Centrală. Circumscripțiile uninominale de pe teritoriul Republicii Moldova aflat sub jurisdicția autorităților constituționale se formează după principiul teritorial-demografic în una sau în mai multe localități vecine, având la bază un număr similar de alegători în fiecare circumscripție electorală cu o deviere de cel mult 15%. Baza de calcul pentru formarea circumscripțiilor uninominale constituie numărul alegătorilor înscrși în listele electorale la fiecare secție de votare de la ultimele alegeri naționale.
- (3) Circumscripția uninominală se formează din localitățile unei unități administrativ-teritoriale de nivelul doi, sau, în scopul unei organizări mai optimale, diferitor unități.
- (4) În cazul în care numărul alegătorilor într-o localitate este mai mare decât cel mediu calculat pentru o circumscripție electorală uninominală, în această localitate se formează mai multe circumscripții electorale uninominale.
- (7) Revizuirea hotarelor circumscripțiilor uninominale poate fi efectuată cu cel târziu 180 de zile înaintea alegerilor ordinare.
- (8) Lista circumscripțiilor uninominale, cu indicarea numerelor și a hotarelor, se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Unități teritorial-administrative de nivelul II	13.09.2016
Anenii Noi	69 234
Bălți	108 783
Basarabeasca	24 387
Briceni	61 270
Cahul	99 120
Cantemir	49 608
Călărași	62 467
Căușeni	79 620
Chișinău	643 186
Cimișlia	50 641
Criuleni	58 789
Dondușeni	34 619
Drochia	70 518
Dubăsari	39 394
Edine	65 221
Fălești	72 382
Florești	72 112
Glodeni	47 366
Hîncești	99 629
Ialoveni	83 062
Leova	43 601
Nisporeni	52 811
Ocnița	42 029
Orhei	101 035
Rezina	39 246
Rîșcani	54 042
Sîngerei	70423
Șoldănești	32 982
Soroca	78 601
Ștefan vodă	57 379
Strășeni	76 205
Taraclia	34 830
Telenești	56 014
Ungheni	91 421
UTA Găgăuzia	132 530
Total alegători pe circumscripții	2 854 557
<i>Fără reședință</i>	160 673
<i>Transnistria</i>	221 842
20Total în RSA	3 237 072

³⁴ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Proiect. / <http://parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=PlmXLbMCm3Y%3d&tabid=254&language=ro-RO>

³⁵ Numărul total de alegători înscrși în Registrul de Stat al Alegătorilor, la data de 13 septembrie 2016, este de 3 237 072. Comunicat de presă, 13.09.2016. / <http://www.cec.md/index.php?pag=news&id=1042&rid=17752&l=ro>

Este necesar de precizat că din confuzie sau greșeală tehnică, art.73(3) prevede că: „În circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție”. Este o confuzie a proiectului de lege comasat, deoarece în proiectul de lege nr.123 din 19.04.2017 același art.(3) prevede că pe lista proporțională se aleg 51 de deputați, iar 50- în baza votului majoritar.

Baza pentru crearea circumscripțiilor uninominale o reprezintă numărul alegătorilor înscrși în listele electorale la fiecare secție de votare de la ultimele alegeri naționale. În conformitate cu datele Registrului de Stat al Alegătorilor, la data de 13 septembrie 2016, numărul total de alegători înscrși în registru era de 3 237 072.³⁵ Însă din numărul total de alegători incluși în RSA, doar 2 854 557 de cetățeni cu drept de vot au fost atribuiți pe circumscripții electorale. Diferența se explică prin neincluderea în listele electorale a persoanelor fără reședință și cetățenii cu drept de vot domiciliați în unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului, aflate provizoriu în afara controlului suveran al autorităților constituționale ale Republicii Moldova.

În proiectul de lege este prevăzut că o circumscripție uninominală se formează din localitățile unei unități administrativ-teritoriale de nivelul doi. Dar se admite, pentru o organizare mai optimă, și din diferite unități teritorial-administrative. Luând în calcul alegerile naționale din anul 2016, numărul ideal pentru o circumscripție uninominală ar fi 61 528 alegători (2 854 557 (total alegători pe circumscripții) + 221 842 (Transnistria) / 50 circumscripții uninominale). Luând în calcul devierea de 15%, o circumscripție uninominală ar putea să aibă între 56 913 și 66 143 alegători (diferența o constituie 9 229 alegători). În aceste cifre se includ următoarele unități teritorial-administrative de nivelul II: Briceni, Călărași, Criuleni, Edineț, Ștefan Vodă. Aceasta presupune că circumscripțiile uninominale vor fi optimizate prin excluderea secțiilor de votare de la unele unități teritorial-administrative și includerea lor la alte unități.

Este de menționat că spre deosebire de cele 3 proiecte de lege privind sistemul electoral mixt (nr.163 din 16.04.2013, nr.123 din 19.04.2017 și cel comasat) ajunse în parlamentului Republicii Moldova, în care nu sunt menționate circumscripțiile electorale, în proiectul de lege trimis de către PDM, în ianuarie 2014, spre a fi expertizat de către Comisia de la Veneția, erau propuse în art.74 (2) următoarele circumscripții uninominale:³⁶

Nr. circumscripții	Localitate
8	Chișinău
3	UTA Găgăuzia, localitățile din stânga Nistrului și raionul Dubăsari
2	Bălți, raioanele Ungheni, Orhei, Ialoveni, Hâncești și Cahul
1	Diaspora, raioanele Anenii Noi, Briceni, Călărași, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Criuleni, Dondușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Leova, Nisporeni, Râșcani, Sângerei, Soroca, Ștefan Vodă, Strășeni și Telenești
1/2	raioanele Basarabeasca și Taraclia, Rezina și Șoldănești, Dondușeni și Ocnița

În avizul Comisiei de la Veneția se spune că delimitarea și revizuirea frontierelor circumscripțiilor ar trebui să se conducă de niște criterii care să asigure o distribuție a locurilor echilibrată și transparentă, deoarece în sistemele uninominale fiecare circumscripție este reprezentată de către un singur grup politic.

Ca și în cazul avizului din anul 2014, Comisia de la Veneția precizează că pentru a evita acuzațiile de manipulare a granițelor circumscripțiilor electorale și de a garanta încrederea necesară în Comisia Electorală Centrală, proiectul trebuie să asigure un proces transparent de delimitare a circumscripțiilor, realizat cu mult timp înainte de următoarele alegeri parlamentare, în baza unor reguli clare și transparente, luând în considerare unitățile administrative existente și factorii istorici, geografici și demografici. În special, delimitarea granițelor circumscripțiilor uninominale în zone unde sunt concentrate populații minoritare trebuie să asigure respectarea drepturilor minorităților naționale, iar granițele electorale nu ar trebui remaniate în scopul de a dilua sau de a exclude reprezentarea minorităților.

Pe lângă aceasta, Comisia de la Veneția ne spune că după cum stabilește Codul Bunelor Practici, „îndepărtarea maxim admisibilă de la criteriul de distribuție adoptat depinde de situație în parte, deși rareori ar trebui să depășească 10% și niciodată 15% cu excepția circumstanțelor cu adevărat excepționale”.

³⁶ Draft Law Amending the Electoral Legislation of the Republic of Moldova. Opinion 749 /2013, CDL-REF(2014)001. Strasbourg, 13 January 2014. / <https://rm.coe.int/1680655062>

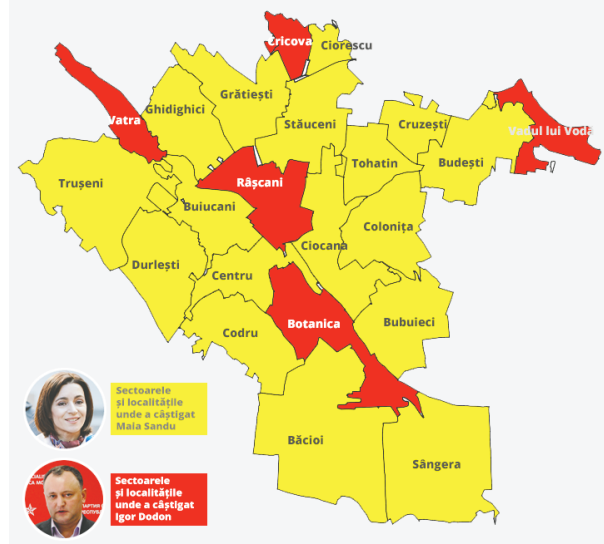
Proiectul comasat permite o deviere maximă de 15%, Comisia considerând că, totuși, este un procent prea înalt ca normă generală și ar putea aduce atingere principiului puterii egale de vot.

Comisia de la Veneția recomandă ca modificarea hotarelor ar trebui, de asemenea, să aibă loc cu mult înaintea alegerilor și să se bazeze pe propuneri transparente, permițând participarea și informarea publicului. Potrivit Codului de Bune Practici „pentru a evita geometria electorală pasivă, mandatele trebuie redistribuite cel puțin o dată la zece ani, de preferat în afara perioadelor electorale, întrucât ar limita riscurile manipulării politice”. Art.74(7) din proiect prevede că hotarele circumscriptiilor uninominale pot fi revizuite cu cel puțin 180 zile înainte de alegerile ordinare. Pentru a promova stabilitatea elementelor fundamentale ale legii electorale, Codul Bunelor Practici recomandă ca asemenea părți ale legii electorale să nu fie deschise pentru modificare cu mai puțin de un an înainte de alegeri.³⁷ Reieșind din faptul că termenul limită propus de cel puțin 180 de zile poate să nu fie suficient pentru a asigura niște proceduri imparțiale și cuprinzătoare de delimitare înainte de alegeri, prin urmare, Comisia de la Veneția recomandă efectuarea delimitării circumscriptiilor cu cel puțin un an înainte de alegeri.

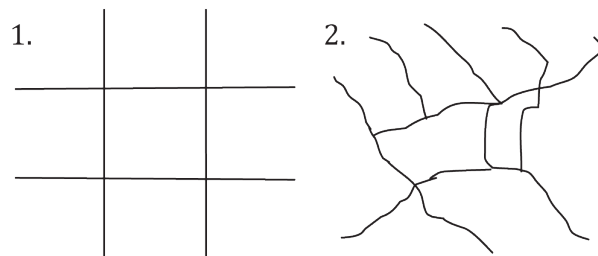
Bruce Bueno de Mesquita și Alastair Smith, în *Manualul dictatorului*, explică prin argumente că „atunci când cel aflat la putere este expus riscului de a fi înfrânt în alegeri, el poate oricând să diminueze acest risc prin reconfigurarea circumscriptiei, pentru a-i exclude pe votanții opoziției. Cu alte cuvinte, districtul poate fi decupat”.³⁸

Cum ar putea fi trasate hotarele circumscriptiilor uninominale în mun. Chișinău

Pentru cine a votat municipiul Chișinău în turul II

Reieșind din criteriul teritorial demografic, în mun. Chișinău ar trebui să fie create 10 circumscriptii uninominale. Luând în calcul predispozițiile votului în diferite sectoare ale capitalei și în suburbii, va fi foarte important modul în care va fi trasat hotarul între circumscriptii. Există două modalități de bază: 1) liniar și 2) voluntar

Sursa: Elaborat de autor

³⁷ Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directe și raport explicative (Veneția, 18-19 octombrie 2002). / http://cec.md/files/files/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf

³⁸ Bruce Bueno de Mesquita și Alastair Smith, în *Manualul dictatorului: de ce să te porți rău e aproape întotdeauna o bună politică*. – Iași: Polirom, 2012, p.98.

Regiunea transnistreană

Avizul Comisiei de la Veneția din martie 2014 recomandă să se stabilească niște criterii clare pentru crearea circumscripțiilor în regiunea transnistreană. Totodată, în proiectul de lege din 2013 se propunea ca în regiunea transnistreană să fie create trei circumscripții indiferent de populație.

În avizul din iunie 2017, Comisia de la Veneția reiterează această recomandare. Proiectul de lege din 2017 prevede stabilirea circumscripțiilor uninominale pentru regiunea transnistreană, dar nu conține suficiente criterii și detalii cu privire la proces. Comisia de la Veneția ne spune că prevederile Art.74(2), care presupune că dimensiunile circumscripțiilor uninominale ar trebui calculate pe baza numărului de alegători înregistrați pe tot teritoriul țării la ultimele alegeri naționale, ar putea să nu fie cel mai bun criteriu pentru regiunea transnistreană, deoarece participarea la alegeri în regiunea din stânga Nistrului a fost tot timpul mai mică decât în restul teritoriului Republicii Moldova.

Comisia de la Veneția recomandă ca în Codul electoral să fie incluse prevederi mai specifice și mai detaliate cu privire la aranjamentele de vot pentru rezidenții din regiunea transnistreană, în legătură, printre altele, cu stabilirea secțiilor de votare, colectarea semnăturilor de susținere și desfășurarea campaniei. Decizia cu privire la numărul circumscripțiilor alocate regiunii transnistrene conține elemente politice care pot fi reglementate direct prin lege.

Proiectul nr.123 din 19.04.2017 și cel comasat fac referințe la regiunea transnistreană în următoarele articole: art.29², art.74(6), art.75(3), art.79(8), art.80(6), art.87(5).

Art.29² este unul cu caracter general, se referă la particularitățile constituirii și funcționării secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului. Art.74(6) se referă la faptul că CEC-ul va determina câte circumscripții uninominale va fi în stânga Nistrului. Art.75(3) prevede că pentru secțiile de votare din stânga Nistrului CEC-ul va forma un consiliu electoral distinct care va activa în raza mun. Chișinău și care va asigura organizarea proceselor electorale pentru circumscripțiile uninominale constituite pentru localitățile din stânga Nistrului. Art.79(8) prevede că persoanele care vor candida

în circumscripțiile uninominale din stânga Nistrului vor fi înregistrate de un consiliu electoral distinct, creat pentru localitățile din stânga Nistrului, care va activa în raza mun. Chișinău. În Art.80(6) se spune că semnăturile pentru susținerea candidaților din circumscripțiile uninominale din stânga Nistrului vor putea fi colectate de la orice altă circumscripție uninominală. Art.87(5) prevede că pentru candidații din circumscripțiile uninominale din stânga Nistrului se poate vota în orice altă circumscripție uninominală de pe teritoriul Republicii Moldova.

Reieșind din aceste prevederi ale proiectului de lege din anul 2017, în stânga Nistrului urmează a fi create un anumit număr de circumscripții uninominale (nu este clar câte). Candidații din circumscripțiile uninominale care vor reprezenta regiunea transnistreană se vor înregistra în consiliu electoral distinct care va activa în raza mun. Chișinău, vor aduna semnături din orice altă circumscripție uninominală de pe teritoriul Republicii Moldova. La fel, pentru ei se va putea vota în orice altă circumscripție uninominală de pe teritoriul Republicii Moldova.

Logica creării și funcționării unui astfel de mecanism pentru participarea raioanelor din stânga Nistrului la alegeri parlamentare în circumscripții uninominale conține mai multe riscuri pentru constituționalitatea Republicii Moldova:

În primul rând, regimul neconstituțional de la Tiraspol va putea fi reprezentat în parlamentul Republicii Moldova prin acești deputați (nu ne este clar exact câți) fără ca autoritățile constituționale de la Chișinău să poată organiza procesul electoral în stânga Nistrului. Unica condiție este ca acești candidați să aibă perfectate actele de identitate moldovenești.

În al doilea rând, camuflat, se creează premise pentru federalizarea Republicii Moldova. Acești reprezentanți din stânga Nistrului vor promova în parlament interesele regiunii separatiste în detrimentul autorităților centrale de la Chișinău.

În al treilea rând, va crește ponderea factorului (geo)politic pro-rusesc în parlamentul Republicii Moldova. Este bine cunoscut faptul că Republica Moldova este un stat cu o societate divizată pe criterii geopolitice. Acest lucru este reflectat și în parlamentul Republicii Moldova. Este dificil de crezut că reprezentanții raioanelor din stânga Nistrului, în parlamentul Republicii Moldova, vor fi de orientare proeuropeană.

Votul diasporei

În Avizul din martie 2014, Comisia de la Veneția menționa că problema reprezentării cetățenilor Republicii Moldova care locuiesc în străinătate nu a fost reglementată în cadrul propunerii de reformare a sistemului electoral de o manieră convingătoare și pasibilă spre implementare.³⁹ În Avizul din iunie 2017 al Comisiei se spune că, datorită unui număr mare de cetățeni care locuiesc în străinătate (între 700 000 și 900 000 din totalul celor 3,2 milioane de alegatori înregistrați), votul de peste hotare este un aspect cheie în Republica Moldova.⁴⁰

Comisia de la Veneția scoate în evidență că, în aparență, art.74(5) al proiectului de lege privind trecerea la sistemul electoral mixt vine cu soluții la această problemă. Totuși, în conformitate cu art.74(2), delimitarea circumscripțiilor de peste hotare se va baza pe numărul alegătorilor înregistrați. Comisia de la Veneția accentuează că este un aspect problematic, deoarece mulți moldoveni care locuiesc peste hotare sunt înregistrați în baza adreselor de acasă și vor fi numărați în circumscripțiile din Republica Moldova. De asemenea, Comisia ne spune că nu este clar cum ar putea fi bazată delimitarea circumscripțiilor de peste hotare pe „principiul teritorial-demografic în una sau mai multe localități vecine”, iar pentru a garanta puterea de vot egală pentru alegătorii de peste hotare se recomandă ca legea să fie mai detaliată și specifică în privința criteriilor de determinare a circumscripțiilor uninominale de peste hotare.

Proiectul de lege stabilește drept principiu de constituire a circumscripțiilor peste hotare – înregistrarea prealabilă a cetățenilor și datele privind participarea acestora la ultimul scrutin. În turul doi al alegerilor prezidențiale din 2016, peste hotarele statului, au votat circa 138 720 de cetățeni, dintre care 138 449 de alegători au votat în baza listelor electorale suplimentare (ar însemna 2 circumscripții uninominale). Marea majoritate din acești cetățeni sunt înscrși în listele electorale de bază de la locul de domiciliu din țară.

Aplicarea acestei norme va crea disfuncționalități întregului sistem electoral. Or, unii și aceiași alegă-

tori (în cazul dat cei peste 138 mii cetățeni) vor fi contabilizați de două ori la formarea circumscripțiilor electorale: o dată la locurile lor de domiciliu în țară și încă o dată în străinătate.

Se cere de remarcat faptul că proiectul comasat privind schimbarea sistemului este același proiect nr.123 din 19.04.2017 cu o singură excepție – în proiectul comasat alin(7) al art.87 se stabilește că cetățenii de peste hotare pot să-și exercite dreptul la vot pe parcursul a 2 zile consecutive.

Votul majorității simple (relative) în circumscripțiile uninominale

Proiectul de lege comasat prevede că câștigătorul în circumscripția uninominală este cel care a acumulat cele mai multe voturi. Articolul 91 (Alegerea deputatului în Parlament în circumscripția uninominală), alin.(1) prevede: „Candidatul pentru funcția de deputat în parlament în circumscripția uninominală se consideră ales dacă a obținut cel mai mare număr de voturi, din numărul voturilor valabil exprimate”.⁴¹

Sistemul cu majoritate simplă sau relativă este cunoscut în manualele de teorie politică drept „*First-Past-The-Post*”. Esența lui este că primul câștigă totul („*the winner takes it all*”). Se caracterizează prin simplitate. Se utilizează în țările cu sisteme bipartide și sisteme electorale majoritare (așa-numitul sistem Westminster, caracteristic pentru majoritatea coloniilor fostului Imperiu britanic). În statele din Europa, cu mici excepții, principiul majorității simple în numărarea voturilor nu este folosit.

În contrast cu regula majorității simple este regula majorității absolute (50%+1). În teoria democratică există adevărate tratate de dezbatere referitoare la avantajele și dezavantajele celor două reguli de numărare a voturilor.⁴² Cele mai mari defecte ale votului majorității simple se referă la faptul că el afectează profund reprezentativitatea și legitimitatea celor aleși. În democrațiile moderne, regula majorității absolute este considerată superioară, deoarece ea susține status-quo-ul și ia în calcul abținerile și ab-

³⁹ Draft Law Amending the Electoral Legislation of the Republic of Moldova. Opinion 749 /2013, CDL-REF(2014)001. Strasbourg, 13 January 2014. / <https://rm.coe.int/1680655062>

⁴⁰ Republic of Moldova. Joint Opinion on the Draft Laws on Amending and Completing Certain Legislative Acts (Electoral System for the Election of the Parliament). Venice Commission Opinion No. 884/2017. ODIHR Opinion-Nr.: ELE-MDA/308/2017, CDL-AD (2017)012, Strasbourg / Warsaw, 19 June 2017. / [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)012-e)

⁴¹ Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Proiect. / <http://parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=PlmXLBmCm3Y%3d&tabid=254&language=ro-RO>

⁴² Rodica-Corina Cristea Contexte și diferențe în compararea regulii majorității simple cu regula majorității absolute. // Sfera politicii. Vol.XIX, nr.5 (159), mai 2011. pp.83-89.

sențele de la vot așa încât majoritatea controlează cu adevărat procesul decizional.

Cea mai mare critică adusă votului majorității simple se referă la deficitul democratic, că ar putea să existe aleși cu numai doar 15%-20% din voturi, în timp ce o proporție semnificativă a circumscripției riscă să rămână fără reprezentare. În mod special, nu este indicată regula majorității simple când nu există prag de prezență care ar valida alegerile parlamentare. În proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral dispăre prevederea referitoare la alegerile nevalabile. Art.91 din actualul Cod electoral presupune prezența de nu mai puțin de 1/3 din numărul de persoane înscrise în listele electorale pentru ca alegerile să fie declarate valabile.

În general, în statele cu democrație precară există riscul ca sistemul majorității simple să avantajeze la alegeri actorii politici care dispun de resurse administrative.

În Republica Moldova, principiul majorității simple ar fi o premieră. În alegerile locale ale primarilor este folosit principiul majorității absolute. Atât proiectul de lege nr.408 din 27.02.2012 (art.86), cât și proiectul nr.163 din 16.04.2013 (art.90) prevăd organizarea celui de-al doilea tur al alegerilor în cazul dacă în primul tur nici un candidat nu acumulează 50%+1 din voturi. Alegeri în două tururi sunt stipulate și în

proiectul de lege (art.90) trimis de PDM, în ianuarie 2014, spre expertizare Comisiei de la Veneția. Spre deosebire de aceste trei proiecte de lege elaborate anterior, proiectele elaborate în anul 2017 (nr.60 din 14.03.2017, nr.123 din 19.04.2017 și comasat) prevăd principiului majorității relative în numărarea voturilor.

Unul dintre autorii inițiativei privind schimbarea sistemului electoral, speakerul parlamentului, Andrian Candu, a explicat inițiativa introducerea principiului majorității simple în circumscripțiile uninominale prin „sinceritatea” votului în detrimentul celui „de interes”. Speakerul parlamentului a argumentat prin faptul că votul „sincer” este doar în primul tur, când cetățenii dau cu adevărat votul pentru ceea ce cred ei că merită, în schimb, votul în al doilea tur este deja unul de conjunctură, de coaliție.⁴³

Această prevedere poate fi în perspectivă una deficitară pentru sistemul reprezentativ moldovenesc. Pe lângă faptul că poate ajunge deputat în parlamentul Republicii Moldova, candidații care au luat 10%-15% din voturile dintr-o circumscripție electorală, politehnologiile electorale contemporane pot lesne denatura și deturna votul „sincer” al cetățenilor din I tur prin infiltrarea în procesul electoral al diferitor spoileri electorali⁴⁴ (spre exemplu, Partidul Comunist Reformatoarea din Moldova de la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014⁴⁵).

Concluzii și recomandări

Proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral are un puternic substrat politic și conține multiple lacune tehnico-juridice, scoase în evidență de către societatea civilă și indicate explicit în avizul Comisiei de la Veneția:

- Este vizibilă existența interesului politic din partea unor actori politici pentru schimbarea sistemului electoral. Proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral este promovat insistent de către partidul de guvernământ. Scopul schimbării sistemului electoral este introducerea circumscripțiilor uninominale, fie în totalitate (sistemul majoritar), fie parțial (sistemul) mixt. Schimbarea sistemului electoral în limitele sistemului proporțional (deblocarea listelor sau introducerea circumscripțiilor plurinominale) nu a fost luată în calcul de către promotorii schimbării sistemului electoral.
- Argumentele în favoarea schimbării sistemului electoral sunt alese selectiv. Sunt evidențiate doar avantajele trecerii la sistemul mixt cu introducerea circumscripțiilor uninominale, dar nu sunt descrise dezavantajele acestei treceri. Pe când în cazul sistemului proporțional, sunt scoase în evidență doar dezavantajele, trecându-se peste avantajele lui.
- Majoritatea partidelor politice influente din politica moldovenească, atât parlamentare, cât și extraparlamentare, s-au opus schimbării sistemului electoral, acuzând partidul de guvernământ.

⁴³ Dezbateri publice pentru modificarea sistemului electoral 25.05.2017. / <http://parlament.md/Actualitate/Modificareasistemului electoral/ta-bid/254/language/ro-RO/Default.aspx>

⁴⁴ A se vedea ce este spoiler electoral: Spoiler effect. / https://en.wikipedia.org/wiki/Spoiler_effect

⁴⁵ Partidul Comunist Reformatoarea a fost radiat din registrul partidelor politice, 11 februarie 2016. / <http://agora.md/stiri/16359/partidul-comunist-re-formatoarea-a-fost-radiat-din-registrul-partidelor-politice>

mânt că, în așa mod, încearcă să se mențină la guvernare după viitoarele alegeri parlamentare. Deși inițial s-a pronunțat împotriva schimbării sistemului electoral, ulterior, principalul partid de opoziție din parlament – PSRM – s-a raliat inițiativei de schimbare a sistemului electoral, înregistrând în parlament proiectul de lege privind introducerea sistemului electoral mixt. Anume proiectul de lege al socialiștilor este cel în baza căruia urmează a fi schimbat sistemul electoral, el fiind votat, la 5 mai 2017, cu 74 de voturi (PDM, PSRM și PPEM) în parlamentul Republicii Moldova.

- Votul din 5 mai din parlament a fost prezentat de către inițiatorii schimbării sistemului electoral în calitate de consens larg în societate, condiție indicată drept necesară în astfel de situații de către Comisia de la Veneția în avizul din martie 2014. În plus, autorii schimbării sistemului electoral au mai argumentat că sondajele arată că cetățenii își doresc altă modalitate de alegere a reprezentanților săi în parlament, fiind declanșată și o campanie masivă de colectare a semnăturilor favorabile schimbării sistemului electoral (a fost anunțată cifra 850 mii de astfel de semnături). Cu toate acestea, în realitate, consensul larg în societate necesar pentru o astfel de schimbare fundamentală pentru instituțiile statului este departe de a fi realizat. În general, în societate există multă confuzie referitoare la schimbarea sistemului electoral. Asta deoarece s-a manipulat foarte mult pe marginea acestui subiect, dezbaterile organizate fiind axate preponderent pe forma sistemului electoral, dar nu pe fondul problemelor actualului sistem proporțional.
- Proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral conține foarte multe lacune și scăpări (nu este exclus ca unele din ele să fie intenționate) de ordin tehnic-juridic. Principalele din ele se referă la crearea circumscripțiilor uninominale în raioanele din stânga Nistrului, votul cetățenilor Republicii Moldova de peste hotarele țării și principiul majorității relative pentru a câștiga alegerile în circumscripție. În esență, nu este clar cum poate fi aplicabil criteriul teritorial-demografic în crearea circumscripțiilor uninominale peste hotare. Prevederile din proiectul de lege referitoare la teritoriul din stânga Nistrului, necontrolat de către autoritățile centrale ale statului, conțin elemente periculoase pentru constituționalitatea Republicii Moldova. Foarte multe semne de întrebare provoacă câștigarea alegerilor în circumscripțiile uninominale cu majoritatea relativă a voturilor. Se poate de interpretat că aceasta este o prevedere intenționată cu scopul de a distorsiona rezultatul real al alegerilor în circumscripțiile uninominale în favoarea unor actori electorali.

- Majoritatea neclarităților din proiectul de lege sunt lăsate pentru remediere ulterioară de către Comisia Electorală Centrală. Se creează pericolul împovărării excesive și politizării CEC-ului. În mod special, aceasta se referă la modul în care vor fi trasate hotarele circumscripțiilor uninominale. Luând în calcul că deciziile CEC-ului pot fi influențate politic, hotarele circumscripțiilor uninominale pot fi trasate de către CEC într-un așa mod ca să avantajeze unele partide politice în dezavantajul altora.
- Este foarte periculos de impus elemente ale sistemului majoritar pe circumscripții uninominale într-un stat divizat societal, care nu-și controlează întreg teritoriul și cu un exod masiv al populației peste hotarele țării. Există riscul să fie încălcat dreptul reprezentativ al cetățenilor Republicii Moldova de peste hotarele Republicii Moldova. Aceasta poate duce la instituirea unui sistem electoral care ar alege un parlament slab reprezentativ sau, chiar, nereprezentativ. De asemenea, este riscant de impus elemente ale votului uninominal într-o societate cu grave curențe democratice, cu instituții slabe și cu serioase probleme economice. În acest caz, elementul financiar poate influența substanțial votul cetățeanului, dar și traiectoria politică a reprezentanților aleși în parlament în circumscripțiile uninominale.
- Sistemul de partide în calitate de fundament al democrațiilor moderne poate fi puternic afectat, sporindu-se loialitățile teritoriale funcționale pe baza clanurilor politice. Un clan politic mai puternic poate subordona și controla politic toate clanurile teritoriale. Toate acestea pot afecta foarte serios funcționalitatea sistemului politic moldovenesc. Pluripartitismul sistemului de partid moldovenesc poate fi înlocuit cu un bipartitism care ar avantaja partidele mari în detrimentul celor mici. Într-o societate polarizată pe criterii geopolitice, precum cea a Republicii Moldova, un astfel de sistem politic poate avea consecințe negative grave, care ar putea conduce la o ruptură a ei.
- Sistemul electoral al Republicii Moldova – proporțional pe liste închise de partide într-o singură circumscripție – are nevoie de îmbunătățiri pentru a reduce semnificativ din acele neajunsuri pe care le are (slaba legătură dintre alegător și cel ales și oligarhizarea partidelor politice). Acest lucru nu poate fi realizat reieșind din proiectul de lege privind schimbarea sistemului electoral votat la 5 mai 2017 în parlamentul moldovenesc. În acest sens, ar fi indicate următoarele recomandări:
- Retragerea actualului proiect privind schimbarea sistemului electoral care, pe lângă faptul că

a provocat numeroase contradicții politice, are foarte multe lacune tehnico-juridice. Totuși, dacă actorii politici vor merge pe calea modificării sistemului electoral, dezbaterile organizate să se refere la esența sistemului electoral, și nu la forma lui. În mod special, să fie luată în calcul soluționarea actualelor probleme existente în sistemul politic moldovenesc care afectează procesele electorale, cum ar fi instituționalizarea partidelor politice, finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale etc. Trebuie să fie respectate recomandările Comisiei de la Veneția, care se referă la îmbunătățirea actualului sistem electoral moldovenesc, sugerate în cele două avize (din 2014 și 2017).

- Practica statelor europene scoate în evidență faptul că pentru state precum Republica Moldova ar fi mai indicat să rămână sistemul electoral proporțional, dar să fie luate în calcul opțiuni de îmbunătățire a lui. În calitate de soluții ar putea fi deblocarea listei electorale (din

punct de vedere al aplicabilității este mai dificil tehnic) sau crearea a mai multor circumscripții plurinomiale. În caz de creare a circumscripțiilor electorale plurinomiale sau uninominale, modificarea sistemului electoral trebuie să ia în calcul și iminența reformei teritorial-administrative a Republicii Moldova. Reieșind din actuala organizare teritorial-administrativă a Republicii Moldova, crearea circumscripțiilor plurinomiale sau uninominale va fi dificil de realizat pentru a asigura caracterul reprezentativ și echitabil al circumscripțiilor electorale.

- Orice schimbare a sistemului electoral nu trebuie să se refere la următorul parlament, ea urmând a intra în vigoare peste un scrutin electoral. În așa mod vor fi eliminate toate speculațiile și interpretările precum că schimbarea sistemului electoral este realizată pentru a avantaja unii actori politici. De aceea, recomandăm ca această reformă, dacă se realizează, să fie implementată pentru scrutinul următor celui din 2018.

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) este o fundație politică social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății. Cu Republica Moldova, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al Fundației.

ADRESA DE CONTACT:

Officiu Republica Moldova,
Chisinau, bd. Banulescu Bodoni 14/1, et.2, 2012,
Republica Moldova
Telefon: (373-22) 88 58 30
Fax: (373-22) 85 58 31
E-Mail: fes@fes-moldova.org
www.fes-moldova.org

IDIS „Viitorul”

reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiative publice, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică și socială, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul” și nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.

Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați direct Serviciul de Presă și Comunicare Publică al IDIS „Viitorul”. Persoana de contact: Victor Ursu - ursu.victoor@gmail.com,

ADRESA DE CONTACT:

Chișinău, Iacob Hîncu 10/1, 2004, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 21 09 32
Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org

Ediție îngrijită și coordonată de Veaceslav BERBECA, director de program, IDIS Viitorul

Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul” și Friedrich-Ebert-Stiftung